

DVE JAPANSKE PRIČE I JEDNA ENGLESKA¹

ČUDNA I POVREMENA TUGA

Jasuko sam rodila prve godine nakon našeg dolaska u Englesku. Možda je i nostalgija učinila svoje, ne znam, ali teško sam iznela tu trudnoću. Onda me je porođaj toliko iscrpeo da sam, kad je Jasuko imala jedva mesec-dva, morala natrag u bolnicu. Tamo u nepoznatom krevetu, daleko od ćerke, u bolovima, slabo sam spavala tokom prvih noći. Davali su mi lekove pa sam lebdela između sna i jave. A noću bih videla, jasno kao da gledam kroz prozor, svoju majušnu bebu kako plače u krevetu, mlatarajući rukama i nogama. Pokušala bih da joj priđem, ali ona bi mi izmicala i samo bi plakala i plakala, tako uporno da bih se uplašila da nije možda bolesna. Ujutru bi mi muž došao u posetu i pitala bih ga za Jasuko. Odgovorio bi da je celu noć plakala.

Ali onda je jedne noći bol uminuo. Satima sam spavala, dan i noć. I u jedan mah sam videla, živopisno kao i ranije, sliku Jasuko koja spava ne dajući glasa od sebe. Ustašca su joj bila malo otvorena, sićušna pesnica stisnuta uz uvo. A ujutru sam od muža čula da je moja mala devojčica prvi put mirno spavala. Po prirodi nisam sujeverna, ali verujem da su nas tada, mene i Jasuko, spojile sile o kojima naučnici malo toga znaju. Uostalom, šta je u tome tako izuzetno? Duže od devet meseci, nas dve smo bile jedno te isto biće.

Pomenula sam to u razgovoru kad mi je početkom leta Jasuko došla u posetu. Delovala je nezainteresovano, možda i malo postiđeno. Jasuko je sada verena. Već dve godine živi sa svojim dečkom i mada shvatam da su takve stvari danas prihvaćene, ipak mi je lakše kad znam da će se konačno udati. Ostala je kod mene tri dana i prijalo mi je što je tako opuštena sa mnom.

Dok sam joj govorila o vremenu posle njenog rođenja i tim tajanstvenim silama koje su nas tada spojile, prisetila sam se onog drugog vremena, kad sam se već jednom u životu susrela s nečim čudnim, možda i natprirodnim. Davno je to bilo, još u Nagasakiju, a ticalo se, začudo, jedne druge Jasuko. Počela sam ćerki da pričam o toj prvoj Jasuko, ali ona me je ubrzo prekinula.

„Već si mi to pričala“, rekla je nestrpljivo. „Po njoj si mi dala ime. Ona što je stradala od bombe.“

¹ „Čudna i povremena tuga“ (“A Strange and Sometimes Sadness”, *Bananas*, 1980), prva objavljena priča Kazua Işiguro, poslužila je kao osnov za njegov debitantski roman *Bledi obrisi bregova* (1982). Svoj drugi roman, *Slikar prolaznog sveta* (1986), koji se tematski nadovezuje na prvi, Işiguro je razvio iz priče „Leto posle rata“ (“Summer After the War”, *Granta: Best of Young British Novelists*, 1983). Kratka proza „Selo u mraku“ (“A Village After Dark”, *The New Yorker*, 2001), nastala je kao stilska vežba tokom pisanja romana *Bez utehe* (1995). (Prim. prev.)

„Jeste, ta“, odvrtila sam. „Toliko si me pre rođenja namučila da sam ti to ime dala u nadi da ćeš jednog dana biti tiha poput moje prijateljice. Ali šta ćeš, stvari se retko odvijaju po planu.“

Jasuko se nasmejala, ali sasvim sam tačno rekla. Ta prva Jasuko bila je osoba blaga i ljubazna kakva se samo zamisliti može. Kad smo bile deca u Nagasakiju, često sam pokušavala da je izazovem kako bi izgubila strpljenje. Ali nikad u tome nisam uspela. Ako bih u zloći preterala, Jasuko bi se samo okrenula i otišla gutajući suze. Moja ćerka, međutim, nikad nije mnogo ličila na svoju prethodnicu. Povukla je na majku – tvrdoglava i agresivna. Videla sam da je slabo zanima priča o prvoj Jasuko, pa sam odustala od te teme.

Uglavnom smo razgovarale o sitnim stvarima i tri dana su brzo prošla. Na momente, međutim, uznemirila bi me njena pretpostavka da mi je dosadno i da nemam šta da radim. Predložila je više puta da se upišem na neki večernji kurs i posvetim se slikanju. Zahvalila sam joj na savetu i rekla kako ću razmisliti o tome. Rastale smo se prijateljski pa sam joj od srca rekla da pozdravi verenika.

Imam još jednu ćerku stariju od Jasuko. Ona se udala pre četiri godine, nedugo pre smrti moga muža. Nadam se da ću uskoro postati baka. Nijedna od mojih kćeri ne zna mnogo o Japanu i nijedna ne zna više od nekoliko reči japanskog. Za njih, Nagasaki je mesto ucrtano u atlasu, majčin rodni grad, mesto na koje je jednom pala neka bomba. A zašto bi i bilo drugačije? Engleska je sada njihov dom. Kad stignu u moje godine, njih dve će časkati i smeјati se poput sedokose gospođe iz susedne kuće s kojom ponekad razgovaram preko baštenske živice. Obe mi s vremena na vreme dolaze u posetu.

Prošlo je skoro tri meseca od Jasukine posete. Pa ipak, to što sam pomenula onu prvu Jasuko probudilo je u meni mnoge uspomene, i od tada često primetim kako razmišljam o prošlosti. Ovih poslednjih nedelja pogotovu, iznova i iznova prebiram po uspomenama.

Jasuko i ja, nas dve smo zajedno odrasle u kvartu Nakagava u Nagasakiju. Kao što rekoh, bila je tiha devoјka koja je najradije sedela kod kuće. Neizbežno dakle, sve one ratne godine za nju su bile teška vremena. Nije mogla da se privikne na fabrički život pa su je otresitije devoјke zadirkivale. Onda je njen brat poginuo već na početku rata: tragedija tim surovija utoliko što joj je samo tri godine ranije majka umrla od raka. A tu još nije bio kraj njenoј agoniji, jer verenik joj je bio raspoređen na Pacifiku, pa je iz dana u dan iščekivala pisma koja nisu stizala. Tokom ratnih godina živela je s ocem u kući nedaleko od moje, uz vijugav planinski put koji je vodio ka uspavanim vulkanima što se nadvijaju nad gradom. Sećam se kako sam je više puta zatekla zatvorenu u sebe i ćutljivu kad nedeljama ne bi bilo nikakvih vesti. Tada bi se možda požalila da se pisma gube ili kasne, i ja bih je tešila, izbegavajući da pomenem druge mogućnosti.

Njen otac bio je takav čovek da sam ga još u detinjstvu zavolela. Uvek mu je neka nežnost titrala oko očiju, a u ophođenju je bio ljubazan kao i njegova ćerka. A povrх svega, Kinošita-san je imao nešto smireno i ohrabrujuće u držanju, i uvek mi je priјalo da budem u njegovom društvu.

Naravno da sada te stvari sežu godinama u prošlost i mora biti da sam mnogo toga zaboravila. Pa ipak, pojedine scene vrlo živo mogu da prizovem. Ne mogu da se setim njihovih tačnih mesta u vremenu, osim činjenice da su se sve odigrale u poslednjoj godini rata, tokom onog sušnog i tegobnog leta. Jasno se sećam, recimo, onog razgovora sa Jasukinim

ocem jednog jutra kad sam krenula na posao. Na izlazu iz Nakagave nalazio se mostić gde smo svakog jutra on i ja i još nekolicina drugih čekali tramvaj koji će nas odvesti do grada. Pre rata, Kinošita-san bio je državni činovnik, ali sad je i on radio u nekoj fabrici, nedaleko od moje. Svakog jutra bi stigao na mostić pre mene, a pod miškom bi nosio malu aktovku iz svojih kancelarijskih dana. Dotle je bio već prilično smršao, a malo se i pogrbió pod teretom godina. Tog jutra, pozdravio me je uobičajenim naklonom i osmehom, a zatim mi rekao da je Jasuko najzad dobila pismo od Nakamura-sana.

„Piše da je dobro, mada je tamo velika vrućina i sveg su ga izujedali insekti. A piše nam i da je rat izgubljen.“

„O? A šta vi kažete, Kinošita-sane? Je li rat izgubljen?“

Blago je odmahnuo glavom. „Sad nam samo preostaje da se nadamo da će se ljudi vratiti kući živi i zdravi. I da bitke neće potrajati sve dok ne ostanemo bez igde ičega.“

„Mora da je Jasuko odahnula kad je pismo konačno stiglo.“

„O da, ali pisano je pre sedam nedelja. I dalje će ona brinuti. Ti si pošteđena takvih briga, Mičiko-san. Ili možda postoji neko koga potajno čekaš?“

„Ne“, rekla sam kroz smeh, „ne postoji niko. Ali brinem za Nakamura-sana.“

„Ah, pa naravno. Tebi je Nakamura-san uvek bio drag.“

„Drag mi je, da. Ali najviše brinem zbog Jasuko.“

Blago se naklonio. „Lepo je od tebe što brineš zbog nje.“

Duboko je udahnuo jutarnji vazduh. Nebo je tih letnjih jutara uvek bilo bledoplavo, još ne potpuno razdanjeno. I uvek su na tramvajskim žicama stajale nanizane vrane. Sve bi se raspršile čim prvi drhtaji najave dolazak tramvaja.

„Brinem i ja zbog Jasuko“, nastavio je. Onda se okrenuo ka meni s čudnovatim izrazom u očima. „Moramo oboje nesebično da brinemo, nije li tako, Mičiko-san?“

Možda sam tada malo pocrvenela. „Nisam sigurna šta hoćete da kažete, Kinošita-sane.“

Još me je neko vreme gledao s tim čudnovatim izrazom, a zatim skrenuo pogled i podigao ruku. „Ah, evo i našeg tramvaja.“

Kola su uvek bila prepuna kad stignu do našeg mostića pa smo redovno morali da stojimo.

„Kinošita-sane“, rekla sam, kad je tramvaj ponovo krenuo, „mislila sam da se radujete toj veridbi. Toliko ste se onomad založili da ih spojite.“

„I to je tačno“, nasmejao se. „Valjalo je malo podgurnuti Nakamurinu porodicu. Ali ti, Mičiko-san, teško da je tebe radovalo to moje zalaganje.“

„Zaboga, Kinošita-sane, šta vam to znači?“

Ponovo se osmehnuo. „Možda je došlo vreme da nas dvoje podelimo tajne. Naravno da si želela da Nakamura-san izabere Jasuko. Ali jedan drugi deo tebe želeo je da oni ostanu razdvojeni, nije li tako?“

Ne sećam se više da li sam pronašla reči da to poreknem. Sve mi se čini da nisam. Pamtim da sam nekoliko trenutaka s nelagodnom posmatrala kako napolju promiču zgrade. Ali onda sam ga čula kako govori: „A isto je tako bilo i meni.“ Video je moj iznenađen izraz i nasmejao se.

„O, nemoj me pogrešno razumeti, veoma mi je drag Nakamura.“ Ponovo se nasmejao, ali ovog puta pomalo nelagodno.

„Ali on će vas osuditi na samoću“, rekla sam tiho.

Još jednom se nasmejao i blago naklonio. „Starci ne smeju biti sebični. Svim srcem se molim da se on vrati živ i zdrav.“

„Moliću se i ja.“

„Dobra si ti devojka, Mičiko-san. Zaslužuješ srećan život. I stvarno ne postoji niko koga potajno čekaš?“

Ovog puta sam uspela da poreknem. Ubrzo se primakla njegova stanica. Naklonio se i čvršće stegnuo aktovku ispod miške. I kao i svakog drugog jutra toga leta, posmatrala sam kako njegova sitna povijena prilika iščezava u jutarnjoj gužvi.

Jedne večeri negde u to vreme – možda čak i iste večeri – ostala sam duže u skladištu kako bih složila prazne džakove. Bila sam u suterenu kad sam čula neobično čangrtanje, kao da grad tuče po krovu. Izgledalo mi je to čudno, ali nastavila sam s poslom. Zbunila sam se tek kasnije, popevši se do prizemlja, kad sam videla kako se kroz prozore na suprotnoj strani zgrade ulivaju poslednji zraci sunca. Nije ono mogao biti grad.

Ali dok sam se vraćala kući, u tramvaju sam čula razgovor dvojice ljudi. Koliko sam shvatala, te večeri je usamljeni avion izveo vazdušni napad, izbacivši samo jedinu bombu negde istočno od grada. Izgledalo je da niko nije stradao. Neobična operacija, upravo je govorio čovek pored mene. Zašto bi Amerikanci slali avion čak ovamo da baci tu jednu bombu? Možda rat ipak nije izgubljen. Kad je taj čovek sišao iz tramvaja, primetila sam da mu rukav na košulji landara prazan i beskoristan. Prošla me je jeza i sedela sam tamo u kolima zureći kroz prozor u svetla koja su napolju promicala.

Razgovarale smo tome, Jasuko i ja, o tom vazdušnom napadu koji sam pobrkala sa gradom. Bila je to jedna od onih večeri koje smo provodile u šetnji po parku Šingoko. Jasuko se zatekla bliže mestu gde je pala bomba, a čak ni grad na krovu nije čula.

„Izgleda da niko nije stradao“, rekla sam joj.

„Ja sam drugačije čula, Mičiko-čan.² Jedan dečak je poginuo. Dečak od četiri godine.“

„Jedna bomba i jedan izgubljen dečak“, rekla sam, trudeći se da očuvam razložen ton.

„Niko više nije stradao“, nastavila je, „i skoro da ništa nije porušeno. Ali dečaku je udar razneo glavu. Kažu da je majka trčala ulicom noseći njegovo telo i dozivala lekara.“

Blago sam se nasmejala. „Mogu da je zamislim, kako trči i doziva lekara.“

Jasuko se osmehnula, ali oči su joj bile tužne i prazne. „Da. Mislila je da mora što pre naći lekara kako njen dečak ne bi umro.“

Park je bio najprijatniji u to doba večeri. Tada bi znatno osvežilo, a na zapadu bi se nebo oblilo jarkim rumenilom. Sijaset letnjih insekata rojilo se u sumraku.

„Znaš li ti“, rekla je Jasuko, „da sam ja samo dvaput u životu odlazila iz Nagasakija? Išla sam tada kod tetke u Fukuoku. Zamisli samo. U celom svetu rat, a ja jedva da sam mrdnula iz Nagasakija.“

„Da li bi volela da si vojnik, Jasuko-čan?“

Nasmejala se. Uvek se smejala stidljivo i kao da se izvinjava. „Znam da je to pogrešno, ali ne mogu se pretvarati da bih volela. Imamo u fabrici jednu devojkicu koja stalno govori kako bi volela da se rodila kao muško, pa da može i ona u rat. Ali ja takve stvari ne shvatam,

² Japanski sufiks „-čan“ koristi se kao tepanje u obraćanju devojčicama ili bliskim ženskim osobama. (Prim. prev.)

te bitke i ratove. Sve se to zbiva negde daleko, u nekom drugom svetu. Ponekad i zaboravim kuda je to Nakamura-san otišao, pa onda priželjkujem da požuri i završi s tim što tamo radi. Pogrešno je to, znam, ali ponekad bih sasvim lako mogla i da zaboravim da se tamo negde vodi rat.”

„Osim što stalno padaju bombe i hrane je sve manje.”

„Ponekad su mi čak i te bombe neobjašnjive. Kao da padaju sa nekog čudnog mesta, tog u kom traje rat, gde god se ono nalazilo. Ali u pravu si. Bombe stalno padaju i odnose male dečake. Stoga mora biti da jesmo u ratu.”

Uživale smo u tim večernjim šetnjama. Posle dugog dana u fabrici, obe smo u druženju nalazile olakšanje. Ponekad, ako me dan ne bi do kraja iscrpeo, otpratila bih Jasuko do kuće. Jedne takve večeri ostale smo u parku duže nego što smo nameravale i već se uveliko smračilo kad smo stigle do njene kuće. Sećam se da sam još izuvala cipele kad sam čula kako unutra Jasuko uzvikuje: „Jao, oče, pa šta to radite?” Kad sam kročila u sobu, videla sam da je sto postavljen i da su naokolo poređani jastuci. Kinošita-san, u širokom kimonu, nešto je petljao oko čajnika.

„Ah, oče, pa vi nam to nešto kuvate”, utom je rekla Jasuko.

„Mislio sam da ćeš biti umorna kad se vratiš. Uđi, sedi, Mičiko-san. Danas je bilo tako vrućina.”

Naklonila sam se i sela, prigušivši osmeh zbog količine pirinča koju je skuvao. Bilo ga je dovoljno da nahrani bar šestoro ljudi.

„Kupio sam ovu ribu kod Ošime kad sam predveče prolazio pored njegove radnje. Sunčao se napolju pa smo tako zapodenuli razgovor.”

„Stvarno, oče, šta vas je to spopalo?” Jasuko se nasmejala, pokrivši usta rukom.

Umile smo se i sele da večeramo to što nam je Kinošita-san pripremio. Nisam ni par zalogaja uzela kad sam primetila da me Jasuko pažljivo posmatra. Onda sam videla kako njen otac sumnjičavo gleda čas u moje lice čas u njeno. Jasuko je prsnula u smeh, ponovo pokrivši usta rukom. Riba je bila toliko zasoljena da se uopšte nije mogla jesti. Iako nisam želela da budem neučtiva, morala sam i ja da se nasmejem. Kinošita-san nas je obe odmerio, pa odložio svoje štapiće.

„Odavno nisam spremao ribu”, rekao je.

Tada smo se obe slobodno nasmejale. Jasuko je ustala od stola i rekla da će nam nešto spremi ako smo voljni da malo pričekamo. Izašla je iz sobe i dalje se smejući sebi u bradu.

„Baš je lepo što ste mislili na nas, Kinošita-sane”, rekla sam, osmehnuvši se. Blago se naklonio i sipao mi još čaja.

„Samo par zalogaja i umireš od žeđi”, odvratio je. „Odavno nisam spremao ribu.”

Veče je bilo toplo, pa je ustao da otvori velike klizne prozore koji su gledali na vrt. Ostao je da stoji tamo, okrenut leđima, ruku zataknutih u rukave kimona. Na kraju sam i ja ustala da mu se pridružim. Gledao je u mrak, duboko zamišljen. Među drvećem u dnu vrta zujao je noćni hor insekata.

„O čemu to razmišljate, Kinošita-sane?”

„Mislio sam kakav je osećaj kad nas vi žene ponizite. Prvo nas razmazite, a onda nas ostavite nesposobne da se sami hranimo. Kad se Jasuko uda, moraću da jedem kod Janagija. Hrana mu je grozna.”

„Ah, Kinošita-sane, sad ste me razočarali. Uopšte niste mislili na nas. Samo ste se vežbali u kuvanju.“

Osvrnuo se prema meni i naklonio, sa osmehom u borama oko očiju.

„Kao i sav ostali svet, pripremam se za kraj rata.“

Nasmejala sam se, a on je nabrao oči u još dublji osmeh.

„Radujete se kraju rata, Kinošita-sane?“

„A šta bih drugo?“

„Ali to bi vam moglo doneti samoću.“

„I sreću takođe.“

„Sreća i samoća“, uzdahnula sam. „Morate paziti da manje solite ribu.“

„Hvala ti, Mičiko-san. Moraćeš češće da dolaziš ovamo i da me podučavaš. Jasuko mi se samo smeje.“

Utom se Jasuko vratila u sobu i pitala šta smo to pričali o njoj.

„Baš sam govorio Mičiko-san kako rđavo postupaš sa mnom“, rekao je njen otac, a zatim smo ponovo seli za sto.

Prilično sam ih redovno posećivala celog tog leta. Ne mogu da se setim o čemu smo sve razgovarali, ali pamtim da sam se tamo uvek osećala prijatno i dobrodošlo. Ali isto tako, baš u to vreme, zamalo sam se posvađala sa Jasuko. Nikad se to nije razvilo u otvorenu svađu, ali ostalo je da lebdi između nas još nedeljama, negde ispod same površine stvari, bojeći izvesnom nelagodnom sve što bismo jedna drugoj rekle. Čudno je sada i pomisliti koliko sam se osećala umešano. Na kraju krajeva, malo je to imalo veze sa mnom. Počelo je jedne večeri kad smo Jasuko i ja zajedno sišle iz tramvaja. Ne sećam se gde smo pre toga bile. Mora da je bilo prilično kasno, jer dok smo silazile našim planinskim putem, dole u gradu već su se palila svetla. Nekako smo u razgovoru stigle i do rata i Nakamura-sana. Onda je Jasuko iznenada rekla:

„Ponekad, Mičiko, ne znam šta da želim. Ponekad čak poželim i da se on ne vrati.“

Bila sam zapanjena, ali ništa nisam odgovorila. Jasuko je celim putem gledala u zemlju. Na kraju je rekla: „Odlučila sam pre neki dan. Odlučila sam da se Nakamura-san i ja nećemo venčati dok... dok otac ne umre.“

„Zašto? Ali zašto?“

„Otac neće ni da čuje da živi s nama. Kaže da bi mu povredilo ponos ako bi nam bio na teretu.“

„Ali moglo bi se desiti da godinama čekate. Možda još dvadesetak.“

„Otac je zdrav, hvala bogu. Ali Nakamura-san će morati da pričeka.“

„A šta ako ne bude hteo da čeka?“

„Onda nek mu je sa srećom. Ja oca ne mogu da napustim.“ Neuverljivo se nakašljala. „Moraće da izabere neku drugu.“

„Ali kako možeš tako glupo da se žrtvuješ? Tvoj otac će se i sam snaći.“

„Pa zar ne shvataš? Ništa mu neće ostati od života ako ga ja napustim. Majke više nema, nema ni Đira, ja sam mu sada sve što ima.“

„Ali, Jasuko, to je njegov problem, a ne tvoj. Tvoj otac nema prava da to radi, da se ponaša kao da si mu ti jedini smisao života. Ako ništa drugo u životu nije pronašao, onda je sam kriv.“

„O, ali toliko je toga izgubio. Prijatelje, porodicu, karijeru...“

„Onda će morati da pronađe nešto drugo. Ne može od tebe očekivati da se žrtvuješ.“

Možda mi je ton već postao preoštar. Jasuko je potom začutala. Do podnožja brda više nismo progovarale. U jedan mah sam je pitala o čemu razmišlja i ona je tiho rekla: „Ne mogu da napustim oca, Mičiko-čan.“

Mora da smo se te večeri prilično hladno rastale, jer pamtim izvesnu uzdržanost u narednim susretima koja nam je inače bila potpuno strana. Još dugo posle toga nismo otvoreno govorile o njenom venčanju.

Jednog jutra sam kao i obično čekala na mostu sa Kinošita-sanom, kad sam primetila da mu je desna ruka sva u zavojima. Pitala sam ga kako se povredio, i začudila se videvši koliko je postiđen. Blago se zakikotao pa rekao da je imao malu nezgodu. Ovo me je zagoicalo, a radoznalost je samo porasla kad sam po ulasku u tramvaj primetila koliko se trudi da tu ruku sakrije od mene. Odolela sam želji da ga dalje propitujem, ali setila sam se njegove zavijene ruke prilikom sledećeg sastanka sa Jasuko. Opet smo bile u parku Šingoko, i upravo smo sele na malu drvenu klupu da posmatramo zalazak sunca. Kao i njen otac, Jasuko se postidela kad sam joj to pomenula. Ovog puta, međutim, bila sam rešena da ne odustajem od teme, i napokon je Jasuko rekla:

„Za sve sam ja kriva. Posekao se dok je skupljao krhotine jedne staklene činije. Znaš kako, razbila sam je o šporet.“

Bila sam zapanjena. Ne sećam se šta sam tada rekla.

„Otac je stigao dosta kasno“, nastavila je. „Spremila sam večeru, ali on je rekao da nije gladan i da će radije poći na spavanje.“ Jasuko se nervozno nasmejala.

„I razbila si činiju zato što si bila ljuta na njega?“ I dalje nisam mogla da poverujem.

„Naprosto sam izgubila živce i tresnula je o šporet. Baš sam ispala glupa, jelda?“ Spustila je pogled na svoje sklopljene šake kao da prima grdnju. „A bila je to stara činija. Nekad ju je majka koristila.“

Mora da sam onako zbunjena još ponešto rekla. Jasuko je sedela i ćutala, pa sam pomislila da više ništa neće reći o tom incidentu. Ali naposljetku je dodala: „Setila sam se tada onoga što si mi pre neko veće rekla. Učinilo mi se odjednom da si u pravu i razbesnela sam se na njega. Bila sam ljuta što me je doveo u takav položaj i što više nema ničega osim mene i što je sam za to kriv i što je postao tako beskoristan i tako bespomoćan pa sam pobesnela i zavitala tu činiju.“ Ponovo se nasmejala.

Nisam joj tada odgovorila. Mislim da mi je ponestalo prikladnih reči. I onda se to dogodilo, ta čudna stvar, baš u trenutku kad sam pogledala u prijateljicu. Sunce je već bilo zašlo iza obzorja, ali kasnije sam zaključila da to nije moglo biti zbog sve bleđe svetlosti u kojoj smo sedele. Videla sam kako Jasuko zuri u mene sa izrazom tako jezivim da joj je potpuno izobličio lice. Oči su zurile tako mahnito da su poigravale od napetosti. Brada joj je podrhtavala, počela je da otkriva zube. Oteo mi se tada prestrašen uzvik i zgrabila sam je za ramena. Može biti da sam je malo grublje prodrmusala.

„Šta je sad?“, rekla je. „Mičiko, šta ti je?“ Ali kad sam ponovo pogledala, osim zgranutog pogleda, lice je bilo blago, lepo, ono dobro poznato Jasukino lice.

„Mičiko, zašto me tako gledaš?“

„Ali malopre si izgledala tako... tako bolesno.“ Nasmejala sam se, jer mislim da sam dole već bila sasvim pometena. „Pomislila sam da te je spopao neki napad.“

„Mičiko, ne budi gruba. Znam ja da nisam lepotica.“

Rešila sam da ovo oćutim i samo sam se još jednom nasmejala. Ali taj doživljaj me je potpuno izbacio iz ravnoteže. Jasuko je počela da priča o svojoj fabrici, ali jedva da sam je slušala. Onda sam čula kako mi govori:

„Kad se rat završi, više nećemo morati po čitav dan da radimo u fabrikama. Jedva čekam. Šta ćeš ti raditi posle rata, Mičiko? Opet ćeš biti nastavnica?“

„Nadam se da hoću.“

„A hoćeš li slikati? Ne smeš nikada od toga da odustaneš.“

„Hoću“, rekla sam sa osmehom, „jedva čekam da se vratim slikanju. A ti, Jasuko? Šta ćeš ti raditi?“

„Ja bih volela da imam porodicu. Obožavam decu.“

„I to je sve?“

„Velika je to stvar, Mičiko. I to je sve što mi treba. Da imam decu, i da više ne padaju bombe koje ih odnose.“

Sedele smo tako i ćutale dok se polako smrkavalo. „Dakle, predomislila si se, više nisi protiv udaje?“, rekla sam.

„Ne znam. Ah, ne znam.“ Umorno se osmehnula. Onda je ponovo spustila pogled na svoje šake i progovorila nekim usiljenim glasom: „Znam da ste ti i Nakamura-san bili veoma bliski. Lepo je od tebe što nisi ljubomorna.“

Još nekoliko trenutaka sedele smo u tišini. Na kraju sam rekla:

„Želim ti sve najbolje, Jasuko, ali nimalo ti ne zavidim. Ne bih još da se udajem. Da se vratim slikanju, da ponovo budem nastavnica, te su mi stvari sada važne.“

„Pa zar nikad nećeš imati porodicu?“

„Možda. Jednog dana. Ali ima i drugih stvari koje su mi važne.“

„Samo da se rat što pre završi“, rekla je Jasuko.

Mislim da smo razgovarale još nekoliko minuta. Možda smo pričale o važnim stvarima, ne sećam se. Naposletku smo ustale, spremne da krenemo kući. Setila sam se tada onoga što sam videla na Jasukinom licu, i podišli su me žmarci. Ponovo sam je pogledala, ali više ni traga nije bilo od onog jezivog izraza.

„Šta ti je, Mičiko?“, pitala je, primetivši kako izgledam. „Kao da ti nije dobro.“

„Biće da sam umorna“, rekla sam. „Slabo spavam ovih dana.“

Izrazila je brigu za moje zdravlje, ali ja sam se samo nasmejala, pomislivši kakva je to ironija. Nisam je te večeri pratila do kuće pa smo se tamo u parku i rastale.

Nikad više nisam videla Jasuko. Sutradan je pala bomba. Nebo je izgledalo čudno, oblaci ogromni, i svuda su plamtele vatre. Jasuko je poginula kao i njen otac. Poginuli su i drugi. Čovek koji je prodavao ribu na uglu, žena koja me je nekad šišala, dečak koji je raznosio no-vine. Nikome nisam rekla šta sam prethodne noći doživela u parku Šingoko. Tek sam nekoliko meseci kasnije saznala da je Nakamura-san poginuo u borbi, možda dve nedelje pre nego što je bomba pala na Nagasaki.

Bomba mi nije zadala ozbiljne povrede i danas od nje nemam nikakvih ožiljaka. Čerke su mi rođene zdrave, bez deformacija. Nisam ogorčena na one koji su je bacili. Jer bio je rat, a rat je čudna stvar. Toliko toga zauvek ostaje neshvatljivo.

Pre nekih godinu dana, Jasuko – moja ćerka, to jest – donela mi je da potpišem jednu peticiju protiv nuklearnog naoružanja. Pominjala je svakakve podatke i brojke, ali nijednom nije pomenula Nagasaki. Nagađam da je zaboravila da sam i ja bila tamo. Potpisala sam i ona je taj papir nekud odnela. Nikad nisam saznala šta se s njime dogodilo. Možda je otišao u beli svet i stigao tamo gde se o takvim stvarima odlučuje. Možda je imao nekog uticaja, ko zna? Sada takve stvari slabo pratim.

Potpuno mi odgovara da živim sama u svojoj ljupkoj engleskoj kući. Miran je ovo kraj i susedi su prijatni. Do mene živi jedna visoka sedokosa žena, a kaže da joj je muž bankar. Često je vidim s prozora dok obilazi vrt. Poslednjih nedelja, jabuke joj tamo padaju s drveća i vidim je svakog dana kako pregleda opale jabuke i probrane odnosi u korpi. Jednom kad smo razgovarale preko živice, otišla je u kuću i vratila se s velikom kineskom vazom. Htela je da joj pročitam natpise. Iako sam joj više puta ponovila da ne znam kineski, ona kao da nije shvatala jer i dalje mi je prstom pokazivala te znakove.

Sve do ćerkine posete početkom leta, godinama nisam pomišljala na Jasuko – onu prvu Jasuko. Ali od tada mi često pada na pamet. Uspomena na nju nije zamagljena nostalgijom, niti me ispunjava bolom. Ispunjava me, u stvari, čudnovato uznemirujućom žalošću, nekom čudnom i povremenom tugom koju mi je teško da do kraja objasnim. Često mi se ukaže njeno lice, onakvo kako sam ga videla one večeri, i pomislim da to možda i nije bilo samo predosećanje atomske bombe, već da je Jasuko tog časa nešto videla – nešto na mom vlastitom licu. Često se pitam šta bi ona danas radila da je živa.

Pomišljam jednako i na njenog oca, i stidim se svojih tadašnjih sudova o njemu. Kako bi on mogao biti kriv za položaj u kom se zatekao? Takve stvari su izvan naše kontrole i nema svrhe bilo kome pripisivati krivicu.

Mnogo vremena provodim čitajući ovde za stolom. Dobro je to za moj engleski i ako se jednog dana vratim u Japan, mogla bih držati časove engleskog. Ali trenutno baš i nemam planova za povratak. Prilično sam zavolela ovu zemlju, uprkos hladnoći i sitnoj kiši. A osim toga, ćerke su mi ovde. Povremeno čak pomišljam i da se vratim slikanju. Štaviše, otišla sam tako daleko da sam kupila nekoliko četkica i boja. Mnogo je godina prošlo otkad sam poslednji put osetila potrebu za slikanjem, ali sigurna sam da će mi se to vratiti.

LETO POSLE RATA

Nešto nalik na poderano ćebe – nisam mogao jasno da vidim u sumraku – zaplelo se visoko u račvama jednog drveta i lagano se talasalo na vetru. Drugo stablo je palo i otkotrljalo se u žbunje. Sve je unaokolo bilo zasuto lišćem i polomljenim granjem. Pomislio sam na rat, na ruševine i pustoš koje sam gledao od malih nogu, i zurio sam u vrt, bez reči, dok mi je baba objašnjavala da je tog jutra tajfun prohujao kroz Kagošimu.

Kroz nekoliko dana, vrt je bio raščišćen, oboreno stablo odloženo uza zid zajedno sa svim onim granjem i svelim lišćem. Tek sam tada prvi put primetio stazu od kamena koja je zavijala između žbunja prema drvoredu u stražnjem delu vrta. Nisu se na tom žbunju videli nikakvi tragovi nedavne stihije; bilo je u punom cvatu, obraslo gustim lišćem u neobičnim bojama – tonovima crvene, narandžaste i ljubičaste potpuno različitim od svega što

sam poznavao iz Tokija. Sve u svemu, vrt više nije ličio na mesto poraza koje mi se ukazalo one večeri kad sam stigao.

Između kućne verande i početka staze od kamena pružala se travnata zaravan. Tamo, svakog jutra pre nego što sunce grane, moj deda bi razmotavao slamenu prostirku i vežbao. Probudili bi me šumovi iz vrta, pa bih se na brzinu obukao i izašao na verandu. Tada bih ugledao dedinu priliku, odevenu u široki kimono, kako se kreće u ranoj svetlosti. Povijao se i istežao s nemalom snagom, a korak mu je bio lak kad bi trčao u mestu. Čutke bih sedeo i čekao prateći te rutinske kretnje. Napokon, sunce bi odskočilo dovoljno visoko da preko zida obasja vrt; i svuda oko mene, po uglačanim daskama verande prosula bi se okca sunčeve svetlosti. Onda, konačno, dedino lice bi postalo strogo, i počeo bi da uvežbava džudo poteze: brzi okret, zamrznuti stav i – najbolje od svega – tehnike bacanja, pri čemu je svako bacanje bilo praćeno kratkim povikom. Posmatrajući tako, živo bih video kako ga nevidljivi napadači saleću sa svih strana, samo da bi na kraju pali bespomoćni pred tolikom srčanošću.

Kad bi završio s vežbama, deda je stazom od kamena odlazio u stražnji deo vrta kako bi se suočio sa najvećim drvetom u redu zasađenom duž zida. Nekoliko sekundi bi stajao pred tim drvetom, savršeno miran. Onda, uz iznenadni povik, skočio bi na njega i pokušao da ga odbaci preko boka. Ponovio bi napad četiri-pet puta, započinjući uvek s tih nekoliko sekundi kontemplativne tišine, kao da na taj način želi da iznenadi drvo.

Čim bi deda otišao u kuću da se presvuče, ja sam izlazio u vrt i pokušavao da oponašam pokrete koje sam upravo video. Završavalo bi se tako što bih počeo da izmišljam složene scenarije za svaki potez – scenarije koji su uvek bili varijacije jednog te istog zapleta. Uvek su otpočinjali scenom u kojoj se deda i ja vraćamo kući po mraku, zabitom uličicom iza železničke stanice Kagošima. Iz tame bi izronile ljudske prilike, pa bismo bili primorani da stanemo. Njihov vođa bi istupio napred – nekakav pijanac koji zapliće jezikom – i zahtevao da mu predamo novac. Deda bi ih tiho upozorio da nas puste da prođemo ili će videti soga boga. Na te reči, u mraku bi se odasvud začuo smeh – podlački, pakostan smeh. Deda i ja bismo razmenili nehajne poglede, pa zauzeli stav leđa uz leđa. Tada bi oni prešli u napad, nadirući sa svih strana u neograničenom broju. I tamo u vrtu, ja bih upriličio njihovu propast; deda i ja, dobro uigran tim, jednog po jednog smo ih bacali na kolena. Na kraju, smrknuto bismo osmotrili tela razbacana oko nas. Onda bi on klimnuo glavom, i mi bismo nastavili svojim putem. Naravno, ne bismo pokazivali nedolično uzbuđenje niti bismo na povratku kući uopšte pominjali šta se desilo.

Bilo je trenutaka usred neke takve borbe, kad bi Noriko, sluškinja mojih babe i dede, izašla da me pozove na doručak. Ali mimo toga, zaključio bih svoj program isto kao i deda; prišao bih onom drvetu, nemo stajao pred njim tih nekoliko ključnih sekundi, zatim ga obgrlio iznenadnim pokretom. Ponekad sam izvodio i scenario u kom bih, dok me deda zgranuto posmatra, naposljetku celo drvo iščupao iz korena i pustio ga da se otkotrlja u žbunje. Ali to drvo bilo je neuporedivo čvršće od onog stradalog u tajfunu i uviđao sam, čak i kao sedmogodišnji dečak, da je taj scenario malo verovatan, da ne pripada istom carstvu mogućnosti kao onaj drugi.

Ne bih rekao da je moj deda bio naročito imućan čovek, ali život u njegovoj kući delovao je veoma udobno posle svega što sam pamtio iz Tokija. Bilo je tu šetnji do grada sa Noriko

zbog kupovine igraćaka, knjiga i nove odeće; i bilo je mnogo raznovrsnih stvari za jelo – koliko god to sada izgledalo obično – koje sam tamo prvi put u životu okusio. Pa i kuća je delovala prostrano, iako joj je cela jedna strana bila toliko oštećena da se u njoj nije moglo živeti. Jednog popodneva ubrzo posle mog dolaska, baba me je povela u razgledanje slika i umetničkih predmeta koji su krasili pojedine sobe. Kad god bih video sliku koja mi se dopada, pokazao bih prstom i pitao: „Je li ovo moj deda naslikao?“ Ali na kraju, iako mora biti da smo zastali pred svakom od mnoštva slika izloženih u kući, ispostavilo se da nijedna od njih nije dedino delo.

„Ali mislio sam da je Odi čuveni slikar“, rekao sam. „Gde su njegove slike?“

„Možda bi voleo nešto da pojedeš, lćiro-sane?“

„Odi jeve slike! Donesi ih odmah!“

Baba me je pogledala s čudnim izrazom. „Pa, pitam se...“, rekla je. „Pretpostavljam da je lćiru njegova tetka pričala o dedi.“

Nešto u njenom držanju nateralo me je da začutim.

„Pitam se šta je još tetka rekla lćiru“, nastavila je. „Da, pitam se.“

„Samo je rekla da je Odi čuveni slikar. Zašto ovde nema njegovih slika?“

„Šta je još rekla, lćiro-sane?“

„Zašto ovde nema njegovih slika? Odgovori mi!“

Baba se osmehnula. „Biće da su sklonjene u ostavu. Možemo ih potražiti drugi put. Ali tetka je pomenula da i ti voliš da crtaš i slikaš. Visoko nadaren, tako mi je rekla. Ako zamoliš dedu, sigurna sam da će njemu biti čast da te podučava.“

„Ne treba meni učitelj.“

„Izvini, to je bio samo predlog. A sad, možda bi voleo nešto da pojedeš.“

* * *

Sticajem okolnosti, deda je počeo da me podučava slikanju a da mu to nisam ni tražio. Sedeo sam na verandi jednog vrelog dana pokušavajući nešto da naslikam svojim vodenim bojicama. Slika je loše napredovala, i taman sam se spremao da je besno zgužvam kad je deda izašao na verandu, spustio jastuk nedaleko od mene, pa i on seo.

„Nemoj se obazirati na mene, lćiro, samo ti radi.“ Nagnuo se da pogleda sliku, ali ja sam je zaklonio rukom. „Pa dobro“, rekao je, nasmejavši se. „Videću je kad bude gotova.“

Noriko je iznela čaj, sipala ga u šolje i otišla. Deda je i dalje sedeo kao da je zadovoljan, pijuckao čaj i gledao u svoj vrt. Bio sam postiđen zbog njegovog prisustva, pa sam se pravio da vredno radim na svojoj slici. Nakon nekoliko minuta, međutim, iznova me je spopao bes, pa sam zavitlao četkicu preko verande. Deda se osvrnuo da me pogleda.

„lćiro“, rekao je, sasvim mirno, „razbacuješ boje na sve strane. Ako Noriko-san to vidi, jako će se naljutiti na tebe.“

„Baš me briga.“

Kratko se nasmejao i još jednom se nagnuo da pogleda moju sliku. Pokušao sam opet da je zaklonim, ali on mi je zaustavio ruku.

„Nije loša. Zašto te toliko ljuti?“

„Daj mi je natrag. Hoću da je pocepam.“

Držao je sliku izvan mog domašaja i uporno gledao u nju. „Uopšte nije loša“, rekao je zamišljeno. „Ne smeš tako brzo da odustaješ. Gledaj, Odi će malo da ti pomogne. A onda probaj sam da je dovršiš.“

Četkica je odletela preko podnih dasaka prilično daleko od nas, i deda je ustao da je donese. Kad ju je podigao, prstima je pogladio njen vrh kao da ga isceljuje, a zatim se vratio da sedne. Načas je pažljivo osmotrio sliku, umočio četkicu u vodu pa samo okrznuo dve-tri boje. A onda, u jednom glatkom potezu, prešao je natopljenom četkicom preko površine moje slike, ostavljajući trag od sićušnih listova: svetlost i senke, nabori i krunice, sve to u jednom glatkom potezu.

„Eto. Sad probaj ti da je dovršiš.“

Trudio sam svim silama da delujem ravnodušno, ali ta majstorija samo je iznova podstakla moj entuzijazam. Kad se deda vratio pijuckanju čaja i posmatranju vrta, umočio sam četkicu u vodu i boje, zatim nastojao da oponašam ono što sam maločas video.

Uspeo sam da povučem samo nekoliko debelih i vlažnih linija preko papira. Deda je to video i zavrteo glavom, pomislivši da ću prežvljati sliku.

U početku, pretpostavljao sam da je kuću oštetiо tajfun, ali ubrzo sam otkrio da su to mahom posledice rata. Deda je uveliko popravljao tu stranu kuće, kad mu je tajfun razneo skele i uništio dobar deo onoga što je uradio za prethodnih godinu dana. Ničim nije pokazivao da ga žesti to što se dogodilo, i u nedeljama nakon mog dolaska, nastavio je da radi na kući postojanim tempom – možda po dva ili tri sata svakog dana. S vremena na vreme, dolazili bi radnici da mu pomognu, ali većinom je radio sam, služeći se čekićem i testerom. Činilo se kao da ništa od toga nije hitno. Bilo je sasvim dovoljno prostora u ostatku kuće, a ionako su radovi sporo napredovali zbog nestašice materijala. Ponekad bi danima čekao na kutiju eksera ili određeni komad drveta.

Jedina upotrebljiva prostorija na oštećenoj strani kuće bilo je kupatilo. Izgledalo je sasvim skromno; pod je bio od betona, sa usećenim kanalima kojima je voda oticala napolje ispod spoljašnjeg zida; a prozori su gledali na šut i skele u dvorištu, pa je osećaj bio kao da stojite u dograđenom delu kuće, a ne unutar njenih zidova. Ali u jednom uglu, deda je sebi napravio duboku drvenu škrinju u koju se mogla nasuti ključala voda otprilike do metra visine. Svake večeri pred odlazak na spavanje, pozvao bih dedu kroz pregradu, a kad bih je povukao u stranu, otkrio bih da se unutra sve puši od pare. Osetio bi se neki miris, nalik na sušenu ribu, koji mi se činio prirodan za telo odraslog čoveka, a deda bi sedeo u toj svojoj kadi, do grla u vreloj vodi. I svake večeri, stajao bih tamo u pari i vodio razgovore s njim – često o stvarima koje drugde nikad ne bih pomenuo. Deda bi saslušao, zatim odgovorio biranim, ohrabrujućim rečima kroz oblake pare.

„Ovo je sada tvoj dom, lćiro“, rekao bi. „Ne moraš ga napuštati sve dok ne odrasteš. Pa čak i onda, možda ćeš poželeti da ovde ostaneš. Nemaš razloga da brineš. Nikakvog razloga.“

Jedne takve večeri u tom kupatilu, kao uzgred sam rekao dedi: „Japanski vojnici bili su najbolji borci u ratu.“

„Naši vojnici svakako su pokazivali najveću rešenost“, odvratio je. „Najodvažniji, možda. Veoma hrabri vojnici. Ali i najbolji vojnici ponekad dožive poraz.“

„Zato što ima previše neprijatelja.“

„Zato što ima previše neprijatelja. I zato što neprijatelji imaju više oružja.“

„Japanski vojnici nisu odustajali od borbe ni kad su bili teško ranjeni, jelda? Zato što su bili rešeni.“

„Da. Naši vojnici nastavljali su borbu uprkos teškim ranama.“

„Ođi, gledaj!“

Tamo u kupatilu, počeo sam da izvodim scenario u kom se vojnik, okružen neprijateljima, bori golim rukama. Kad god bi me pogodio metak, načas bih zastao, potom nastavio s borbom. „Jah! Jah!“

Deda se nasmejao, podigao ruke iz vode i zapljeskao. Ohrabren time, nastavio sam da se borim – osam, devet, deset metaka. Kad sam nakratko zastao da povratim dah, deda je još uvek pljeskao i smejao se sebi u bradu.

„Ođi, znaš li ko sam ja?“

Ponovo je zažmurio, pa utočio dublje u vodu. „Vojnik. Veoma hrabar japanski vojnik.“

„Da, ali ko? Koji vojnik? Gledaj, Ođi. Pogađaj.“

Bolno sam pritisnuo rukom svoje rane i vratio se u bitku. Veliki broj metaka u grudima i stomaku prisilio me je da odustanem od svojih najblistavijih tehnika. „Jah! Jah! Ko sam ja, Ođi? Pogodi! Pogodi!“

Tada sam primetio da je deda otvorio oči i da kroz paru zuri u mene. Zurio je u mene kao da sam avet, i sav sam se sledio. Zastao sam i uzvratio mu zurenjem. Onda mu se lice ponovo razvuklo u osmeh, ali i dalje je imao taj čudan pogled.

„Dosta je bilo“, rekao je, zavalivši se ponovo u kadu. „Previše neprijatelja. Previše.“

I dalje sam stajao nepomično.

„Šta je sad, lćiro?“, pitao je, zatim se nasmejao. „Najednom si se ućutao.“

Nisam odgovorio. Deda je ponovo sklopio oči i uzdahnuo.

„Rat je tako užasna stvar, lćiro“, rekao je umorno. „Užasna stvar. Ali nije važno. Sada si ovde. Ovo je tvoj dom. Nemaš razloga da brineš.“

* * *

Ušavši u kuću jedne večeri sredinom leta, na stolu sam primetio tanjir više. Baba mi je tiho rekla: „Tvoj deda ima posetu. Stižu obojica za minut.“

Još neko vreme, moja baba, Noriko i ja sedeli smo i čekali za postavljenim stolom. Kad sam počeo da pokazujem nestrpljenje, Noriko me je opomenula da spustim glas. „Gospodin tek što je stigao. Ne možeš očekivati da se tako brzo spremi.“

Baba je klimnula glavom. „Zacelo imaju mnogo toga da kažu jedan drugom posle toliko vremena.“

Konačno, deda se pojavio sa svojim gostom. Imao je možda oko četrdeset godina – u to vreme baš i nisam umeo da procenim starost odraslih ljudi – zdepast čovek, s obrvama tako crnim da su izgledale kao ucrtane tušem. Tokom obeda, on i moj deda mnogo su razgovarali o prošlosti. Iskrslo bi neko ime, a deda bi ga ponovio i ozbiljno klimnuo glavom. Ubrzo, nad stolom se nadvijala neka turobna atmosfera. U jedan mah, baba je zaustila da posetiocu čestita na novom poslu, ali on ju je prekinuo.

„Ne, ne, gospođo. Veoma ste ljubazni, ali malo je to preuranjeno. To postavljenje još ni izdaleka nije sigurno.“

„Ali kao što ste već rekli“, ubacio se deda, „nemate pravih suparnika. Ubedljivo ste najkvalifikovaniji za to mesto.“

„Izuzetno ste ljubazni, Senseje“, rekao je posetilac. „Ali još to nije sigurno. Mogu samo da čekam i da se nadam.“

„Da se ovo desilo pre nekoliko godina“, rekao je deda, „mogao bih da kažem koju lep reč o vama. Ali ne verujem da moje mišljenje danas ima veliku težinu.“

„Zaista, Senseje“, rekao je posetilac, „previše ste nepravedni prema sebi. Čovek koji je toliko toga postigao uvek mora uživati poštovanje.“

Na te reči, deda se nekako čudno nasmejao.

* * *

Posle večere, pitao sam babu: „Zašto on Ođija zove Sensej?“

„Nekad je taj gospodin bio učenik tvoga dede. Briljantan učenik.“

„Kad je Ođi bio čuveni slikar?“

„Da. Gospodin je zaista sjajan umetnik. Jedan od dedinih najdarovitijih učenika.“

Zbog gosta u kući bio sam uskraćen za dedinu pažnju, i to me je bacilo u loše raspoloženje. Tokom narednih dana, izbegavao sam posetioca koliko god sam mogao i jedva da sam reč prozborio s njim. Onda, jednog popodneva, slučajno sam čuo razgovor koji se vodio na verandi.

Na vrhu dedine kuće nalazila se soba u zapadnjačkom stilu s visokim stolicama i stolovima. Balkon te sobe gledao je na vrt, a veranda je bila dva sprata niže. Zabavljao sam se u toj sobi, i već sam neko vreme bio svestan glasova sa verande. Onda mi je nešto privuklo pažnju – nešto u tonu razgovora – pa sam izašao na balkon da oslušnem. I naravno, deda i njegov posetilac nisu mogli da se slože; koliko sam shvatio, radilo se o nekom pismu koje je posetilac želeo da moj deda napiše.

„Zacelo, Senseje“, upravo mu je govorio, „ne tražim previše. Dugo vremena, bio sam uveren da mi je karijera zapečaćena. Zacelo, Sensej ne bi želeo da nosim breme nečega što se dogodilo u prošlosti.“

Neko vreme je vladala tišina, a onda se oglasio posetilac: „Molim vas, Senseje, nemojte pogrešno shvatiti. I dan-danas se ponosim što ljudi moje ime povezuju s vašim. Treba samo udovoljiti komisiji, ništa više.“

„I zato ste mi došli u posetu.“ Dedin glas zvučao je pre umorno nego ljutito. „Zato ste došli posle toliko vremena. Ali zašto biste uopšte lagali o sebi? Šta god da ste radili, činili ste to s ponosom i vanrednim darom. Grešio ili ne, čovek ne bi smeo lagati o sebi.“

„Ali, Senseje, možda ste zaboravili. Pamтите li ono veče u Kobeu? Posle banketa u čast Kinošita-sana? Razljutili ste se na mene te večeri jer sam se drznuo da vam se usprotivim. Zar se ne sećate, Senseje?“

„Banket za Kinošitu? Bojim se da ne. Zbog čega smo se to sporečkali?“

„Sporečkali smo se zato što sam se ja drznuo da primetim kako je škola krenula u pogrešnom pravcu. Zar se ne sećate, Senseje? Rekao sam da nije dobro da svoje talente koristimo na taj način. Bili ste besni na mene. Sećate li se toga, Senseje?“

Opet je nastupila tišina.

„Ah, da“, naposljetku je rekao deda. „Sad sam se setio. Bilo je to u vreme pohoda na Kinu. Presudan trenutak za naciju. Neodgovorno bi bilo da smo nastavili da radimo po starom.“

„Ali nikad se ja nisam slagao s vama, Senseje. I toliko je moje uverenje bilo jako da sam vam to i u lice rekao. Sad samo tražim od vas da tu činjenicu potvrdite komisiji. Samo na-vedite kakav je bio moj stav od početka, i da sam otišao tako daleko da vam se otvoreno usprotivim. Zacelo, nije to preteran zahtev, Senseje.“

Još jednom su začutili, a potom je deda rekao: „Mnoge ste blagodeti imali od mog imena dok je ono uživalo poštovanje. Sada kad svet drugačije misli o meni, morate se hrabro suočiti s time.“

Neko vreme je vladala tišina, a onda sam čuo kako se dole zatvaraju pregrade.

Za večerom, tražio sam znakove sukoba između mog dede i posetioca, ali bili su jedan prema drugom savršeno uljudni. Te večeri, u sparnom kupatilu, upitao sam dedu: „Odi, zašto ti više ne slikaš?“

Isprva je ćutao. Onda je rekao: „Ponekad, ako uzmeš da slikaš i ne ide ti dobro, razljutiš se, zar ne? Dođe ti da pocepaš sliku pa Odi mora da te spreči. Nije li tako?“

„Jeste“, rekao sam, i čekao. Oči su mu ostale zatvorene, glas usporen i umoran. „Otpri-like se tako desilo i s tvojim dedom. Nije mu dobro išlo, pa je rešio da odustane.“

„Ali uvek mi govoriš da ne cepam slike. Uvek me teraš da ih dovršim.“

„I to je tačno. Ali ti si veoma mlad, Ićiro. Bićeš jednog dana još i mnogo bolji.“

Sutradan ujutru, sunce je već bilo odskočilo kad sam izašao na verandu da posmatram dedu. Tek što sam seo, nešto je šušnulo iza mojih leđa i pojavio se posetilac, odeven u tamni kimono. Pozdravio me je, i pošto nisam odgovorio, nasmejao se i odlučno prošao pored mene do ivice verande. Deda ga je primetio i prekinuo s vežbama.

„Ah! Baš ste poranili. Nisam vas uznemirio, nadam se.“ Deda se sagnuo da zamota svoju slamenu prostirku.

„Ne, nipošto, Senseje. Odlično sam spavao. Ali molim vas, nemojte zbog mene preki-dati. Saznao sam od Noriko-san da ovo radite svakog jutra, bilo leto ili zima. To je vredno divljenja. Ne, molim vas, zaista. Toliko me je to impresioniralo da sam rešio da poranim i uverim se svojim očima. Nikad sebi ne bih oprostio ako bi Sensej zbog mene menjao na-vike. Senseje, molim vas.“

Na kraju, deda je nastavio s vežbama – upravo je trčao u mestu – pomalo preko volje. Go-tovo odmah je ponovo zastao i rekao: „Hvala vam na strpljenju. Zaista, za danas će biti dovoljno.“

„Ali, Senseje, ovaj naš mali gospodin biće razočaran. Čuo sam koliko uživa u vašem džudo treningu. Nije li tako, Ićiro-sane?“

Napravio sam se da ne čujem.

„Ništa ne smeta ako danas nešto propusti“, rekao je deda. „Hajdemo unutra da sačekamo doručak.“

„Pa i mene bi to razočaralo, Senseje. Nadao sam se podsećanju na vašu srčanost. Sećate li se kako ste jednom pokušali da me podučite džudou?“

„Zaista? Da, kao da se prisećam nečega takvog.“

„Murasaki je tada bio s nama. Išida takođe. U onoj sportskoj dvorani u Jokohami. Sećate li se toga, Senseje? Kako god sam ja pokušavao da vas bacim, uvek bih završio na leđima. Toliko sam posle bio utučen. Dajte, Senseje – Ićiro i ja bismo voleli da gledamo kako vežbate.“

Deda se nasmejao i podigao ruke. Stajao je nasred prostirke kao da mu je neprijatno. „Ali zaista, odavno sam ja odustao od ozbiljnog treninga.“

„Vidite, Senseje, i ja sam se prilično izveštio za vreme rata. Često smo vežbali borbu golim rukama.“ Kod tih reči, posetilac je skrenuo pogled ka meni.

„Zacelo ste u vojsci imali dobar trening“, rekao je deda.

„Kažem vam, prilično sam se izveštio. No ipak, ako bih se opet uhvatio u koštac sa Sensejem, siguran sam da ništa bolje ne bih prošao nego u ono vreme. Za tili čas bih završio na leđima.“

Obojica su se nasmejali.

„Zacelo ste imali izvrstan trening“, rekao je deda.

Posetilac se ponovo osvrnuo ka meni, i video sam čudan osmeh u njegovim očima. „Ali protiv nekoga sa Sensejevim iskustvom, malo bi mi vredelo sav taj trening. Sigurno bih završio isto kao i u onoj sportskoj dvorani.“

Deda je i dalje stajao na prostirci. Onda je posetilac rekao: „Molim vas, Senseje, nemojte se obazirati na mene. Vežbajte kao da nisam tu.“

„Ne, zaista. Dovoljno će biti za danas.“ Deda se spustio na koleno i uzeo da zamotava prostirku.

Posetilac se oslonio ramenom na stub na verandi i pogledao u nebo.

„Murasaki, Išida... Sad to izgleda tako davno.“ Delovalo je kao da govori sam sa sobom, ali dovoljno je bio glasan da ga i moj deda čuje. Deda nam je bio okrenut leđima, i dalje zaokupljen zamotavanjem prostirke.

„Nijednog od njih više nema“, rekao je posetilac. „Vi i ja, Senseje. Kao da smo mi jedini preostali iz tih vremena.“

Deda je zastao. „Da“, rekao je, ne okrenuvši se. „Da, tragično je to.“

„Taj rat je bio tako besmislen. Tako pogrešan.“ Posetilac je piljio u dedina leđa.

„Da, tragično“, ponovio je deda, tiho. Video sam kako zuri u jednu tačku na zemlji, s poluzamotanom slamenom prostirkom ispred sebe.

Posetilac je otišao tog dana posle doručka, i više ga nikad nisam video. Deda je nerado pričao o njemu i govorio bi mi samo ono što sam već znao. Ponešto sam, međutim, doznao od Noriko.

Često sam išao s njom u kupovinu namirnica, pa sam jednom takvom prilikom upitao: „Noriko, kakav je to bio pohod na Kinu?“

Očigledno je pomislila da je pitanje „obrazovno“, jer odgovorila je zadovoljnim, strpljivim tonom kojim se služila kad bih je pitao, na primer, kuda žabe odlaze zimi.

Pre izbijanja rata na Pacifiku, objasnila je, japanska vojska izvela je donekle uspešan pohod na Kinu. Pitao sam da li je u tome bilo nečeg pogrešnog i tada me je prvi put začuđeno pogledala. Ne, nije bilo ničeg pogrešnog, ali bilo je u to vreme mnogo rasprava. A danas, neki kažu da rata ne bi ni bilo da vojska nije umarširala u Kinu. Ponovo sam pitao je li bilo nečeg pogrešnog u vojnom napadu na Kinu. Noriko je rekla da ništa od toga nije bilo samo po sebi pogrešno, ali da ima o tome mnogo rasprava. Rat nije dobra stvar, sada svi to znaju.

Kako je leto odmicalo, deda je sve više vremena provodio sa mnom – toliko da je gotovo potpuno zapostavio popravke na oštećenoj strani kuće. Uz njegovu podršku, moja zagre-

janost za crtanje i slikanje prerasla je u iskreni entuzijazam. Svakog dana bi me izvodio u šetnju, a kad stignemo na odredište, sedeli bismo na suncu dok bih ja pravio skice raznobojnim krejonima. Najčešće, otišli bismo nekud daleko od sveta – možda do padine nekog brda s visokom travom i sjajnim pogledom. Ili bismo posetili brodogradilište, ili neku novu fabriku koja se još gradi. Onda, na povratku kući, u tramvaju bismo razgledali skice koje sam tog dana napravio.

I dalje smo dane započinjali tako što bih ja izašao na verandu da posmatram dedu dok vežba. Ali dotle smo već uveli jednu novinu u jutarnji raspored. Kad bi završio vežbe na prostirci, deda bi mi doviknuo: „E, dođi sad. Da vidimo koliko si danas žilaviji.“ I ja bih sišao sa verande, pristupio njegovoj prostirci i uhvatio ga za kimono tačno onako kako mi je pokazao – jednom rukom za okovratnik, drugom za rukav nedaleko od lakta. Zatim bih pokušao da izvedem bacanje kojem me je naučio, i posle nekoliko pokušaja uspeo bih da dedu oborim na leđa. Mada sam bio svestan da me on pušta da pobedim, ipak bih sijao od ponosa kad on konačno padne. Deda je, međutim, udešavao da svaki put moram malo više da zapnem kako bih uspeo. Onda, jednog jutra, koliko god se ja upinjao, deda je odbijao da mi udovolji predajom.

„Hajde, lćiro, nema odustajanja. Ne držiš kimono kako treba, je li to?“

Promenio sam stisak.

„Dobro. Sad pokušaj iznova.“

Okrenuo sam se i pokušao iznova. „Zamalo. Moraš svu snagu preneti u bok. Odi je krupan čovek. Neće ti biti dovoljne samo ruke.“

Pokušao sam još jednom; deda i dalje nije popuštao. Obeshrabren time, odustao sam.

„Ma hajde, lćiro. Ne smeš tako lako da odustaješ. Samo još jednom. Pazi da sve uradiš kako treba. Tako je. Evo, sada sam bespomoćan. A sad bacanje.“

Ovog puta deda uopšte nije pružao otpor i preturio se preko moje pete završivši na leđima. Ležao je na prostirci sklopljenih očiju.

„Pustio si me da pobedim“, rekao sam nadureno.

Deda nije otvarao oči. Nasmejao sam se, pomislivši da se on to pravi mrtav. Deda još uvek nije odgovarao.

„Ođi?“

Otvorio je oči i, ugledavši me, osmehnulo se. Polako se uspravio i seo, sa zbunjenim izrazom na licu, pa rukom protrljao potiljak. „Vidi ti njega, vidi ti njega“, rekao je. „E, to je bilo pravo bacanje.“ Dotakao me je po mišici, ali ruka mu se odmah potom vratila na potiljak. Zatim se kratko nasmejao i ustao. „A sad na doručak.“

„Nećeš otići do drveta?“

„Ne danas. Dovoljno si već namučio Ođija.“

Preplavio me je ogroman osećaj trijumfa; prvi put, pomislio sam, uspeo sam da bacim dedu bez njegove pomoći.

„Oдох ja da vežbam sa drvetom“, rekao sam.

„Ne, ne.“ Deda me je privukao k sebi, i dalje rukom trljajući potiljak. „Hajde sad da jedeš. Muškarci moraju da jedu, inače gube snagu.“

Tek sam u ranim jesenjim mesecima uspeo da vidim jedan uzorak dedinog rada. Pomagao sam Noriko da prebaci neke stare knjige u zapadnjačku sobu na vrhu kuće, kad sam primetio da iz jedne kutije u ormanu viri nekoliko velikih urolanih tabaka. Izvukao sam jedan i razvio ga na podu. To što sam otkrio ličilo je na filmski plakat. Pokušao sam da ga bolje proučim, ali toliko je vremena stajao urolan da ga nisam mogao izravnati a da mu se krajevi ne smotaju. Zamolio sam Noriko da mi pridrži jedan kraj, pa otišao da prihvatim tabak s druge strane.

Zajedno smo razgledali plakat. Prikazivao je samuraja s uzdignutim mačem; iza njega se videla japanska vojna zastava. Slika je imala tamnocrvenu pozadinu od koje sam osetio nelagodu, jer me je podsetila na boju rana kad sam jednom prilikom pao i povredio nogu. Po rubu su bili ispisani krupni kandži znakovi među kojima sam prepoznao samo one što tvore reč Japan. Pitao sam Noriko šta piše na plakatu. Ona se taman bila zagledala u drugi kraj, pa je natpis pročitala prilično odsutno: „Nema vremena za kukavičke priče. Japan mora ići napred.“

„Šta je ovo?“

„Nešto što je radio tvoj deda. Davno je to bilo.“

„Ođi?“ Bio sam razočaran, jer plakat mi se nije dopadao, a i oduvek sam njegov rad zamišljao sasvim drugačije.

„Da, davno je to bilo. Vidi, evo njegovog potpisa u uglu.“

Pri dnu tabaka natpis je bio opširniji. Noriko je nakrivila glavu i počela da čita.

„Šta kaže?“, pitao sam.

Nastavila je da čita ozbiljnog lica.

„Šta kaže, Noriko?“

Pustila je svoj kraj, i tabak mi se odmah smotao oko ruke. Pokušao sam da ga razmotam, ali Noriko više nije bila zainteresovana.

„Šta kaže, Noriko?“

„Ne znam“, rekla je, vrativši se knjigama. „Veoma je to staro. Od pre rata.“

Nisam dalje navaljivao, ali rešio sam da od dede saznam nešto više.

Te večeri, kao i obično, otišao sam do kupatila i pozvao ga kroz pregradu. Nije bilo odgovora, pa sam pozvao glasnije. Onda sam prislonio uvo uz pregradu i oslušnuo. Unutra kao da je vladao potpuni mir. Palo mi je na pamet da je deda možda saznao da sam video plakat pa je sada ljut na mene. Ali onda me je obuzeo strah, te sam odgurnuo pregradu i zavirio unutra.

Kupatilo je bilo puno pare, i u prvi mah nisam mogao jasno da vidim. Onda sam uočio dedu, naspram suprotnog zida, kako pokušava da izađe iz kade. Kroz paru sam video njegov lakat i rame, ukočene od napora da izdignu telo iz vode. Lice mu je bilo pognuto na stranu, tako da je skoro doticalo rub kade. Bio je potpuno nepomičan, kao da dalje ne može jer mu se telo ukočilo. Potrčao sam ka njemu.

„Ođi!“

Deda je ostao nepomičan. Pružio sam ruku i dodirnuo ga, ali učinio sam to veoma oprezno, iz straha da će mu rame otkazati i da će pasti natrag u vodu.

„Ođi! Ođi!“

Utom je Noriko utrčala u kupatilo, a za njom i moja baba. Jedna od njih me je povukla u stranu, a onda su se zajedno uhvatile u koštac sa dedom. Kad god bih pokušao da pomognem, rekle bi mi da se sklonim. Podigle su dedu iz kade uz dosta muke, a zatim mi naredile da izađem.

Otišao sam u svoju sobu i osluškivao pometnju u kući. Čuo sam i neke nepoznate glasove, a kad god bih otvorio klizna vrata i pokušao da izađem, neko bi mi doviknuo da se vratim u krevet. Dugo sam ležao budan.

Tokom narednih dana, nisu me puštali kod dede, a on se nije pomaljao iz svoje sobe. Svakog jutra u kuću je dolazila negovateljica i ostajala po celi dan. Na svoja pitanja dobijao sam uvek isti odgovor: deda je bolestan, ali biće mu bolje. Sasvim je prirodno da se on ponekad razboli kao i svi ostali.

I dalje sam svakog jutra ustajao rano i odlazio na verandu, nadajući se da ću tamo zateći dedu kako živ i zdrav opet vežba. Kad se ne bi pojavio, ostajao sam u vrtu, ne gubeći nadu, sve dok me Noriko ne bi pozvala na doručak.

Onda, jedne večeri, rekli su mi da mogu da obiđem dedu u njegovoj sobi. Upozorili su me da poseta mora biti kratka, i čim sam ušao, Noriko je sela do mene kao da samo čeka da me odmah izvede ako uradim nešto nedolično. Negovateljica je sedela u drugom uglu, a soba je mirisala na hemikalije.

Deda je ležao na boku. Osmehnuo mi se, načinio mali pokret glavom, ali ništa nije rekao. Osetio sam da je prigoda na neki način formalna i to me je sputavalo. Na kraju sam rekao: „Ođi, moraš što pre da ozdraviš.“

Ponovo se osmehnuo, ali ništa nije rekao.

„Juče sam nacrtao jasiku“, rekao sam. „Doneo sam ti crtež, ostaviću ga ovde.“

„Daj da vidim“, rekao je, tiho.

Izdigao sam crtež. Deda ga je uzeo i prevrnuo se na leđa. Istog časa, Noriko je kraj mene nervozno poskočila.

„Dobar“, rekao je. „Svaka čast.“

Noriko se brže-bolje nagnula i oduzela mu crtež.

„Neka ostane ovde“, rekao je deda. „To će mi pomoći da ozdravim.“

Noriko je spustila crtež na tatami nedaleko od njega, zatim me izvela iz sobe.

Još nedeljama mi nisu dozvoljavali da ga posetim. I dalje sam se svakog jutra budio s nadom da ću ga zateći u vrtu, ali nije ga bilo, pa su mi dani postali dugi i prazni.

Onda, jednog jutra, bio sam u vrtu kao i obično, kad se deda pojavio na verandi. Upravo se spremao da sedne kad sam pritrčao da ga zagrlim.

„Pa kako si, lćiro, šta radiš?“

Pomalo postidjen zbog ispoljenih emocija, pribrao sam se i seo pored njega u stavu koji mi je delovao muški.

„Samo šetam po vrtu“, rekao sam. „Da se nadišem svežeg vazduha pre doručka.“

„Shvatam.“ Deda je šarao očima po vrtu, kao da proučava svaki žbun i drvo. Pratio sam njegov pogled. Već je uveliko bila jesen; nebo nad zidom bilo je sivo, vrt pun opalog lišća.

„Kaži mi, lćiro“, rekao je, i dalje zagledan u vrt. „Šta ćeš biti kad porasteš?“

Načas sam se zamislio. „Policajac“, rekao sam.

„Policajac?“ Deda se okrenuo ka meni i osmehnuo se. „Bogami, to je pravi muški posao.“
 „Moraću naporno da vežbam ako mislim da uspem.“
 „Da vežbaš? A šta ćeš to vežbati da bi postao policajac?“
 „Džudo. Ponekad vežbam ujutru. Pre doručka.“
 Dedin pogled vratio se na vrt. „Dabome“, rekao je, tiho. „Pravi muški posao.“
 Neko vreme sam posmatrao dedu. „Ođi“, pitao sam, „šta si ti želeo da postaneš kad si bio mojih godina?“
 „Kad sam bio tvojih godina?“ Još nekoliko trenutaka ostao je zagledan u vrt. Potom je rekao: „Pa, pretpostavljam da sam želeo da postanem slikar. Ne pamtim da sam ikad poželeo da budem nešto drugo.“
 „I ja želim da budem slikar.“
 „Zaista? Već si veoma dobar, lćiro. Ja u tvojim godinama nisam bio tako dobar.“
 „Ođi, gledaj!“
 „Kuda ćeš sad?“, doviknuo je za mnom.
 „Ođi, gledaj. Gledaj!“
 Otrčao sam u stražnji deo vrta i stao ispred dedinog drveta.
 „Jah!“ Čvrsto sam obgrilo stablo i upro bokom u njega. „Jah! Jah!“
 Kad sam se osvrnuo, deda se smejaao. Podigao je obe ruke i zapljeskao. Nasmejao sam se i ja, presrećan što mi se deda konačno vratio. Onda sam se ponovo okrenuo ka drvetu i još jednom ga izazvao.
 „Jah! Jah!“
 Sa verande su dopirali zvukovi dedinog smeha i pljeskanja dlanovima.

SELO U MRAKU

Postojalo je vreme kad sam nedeljama mogao da putujem po Engleskoj a da mi glava ostane savršeno bistra – kad mi je, čak bi se moglo reći, putovanje izoštravalo reflekse. Ali otkako sam zašao u godine sve lakše gubim orijentaciju. Tako se i desilo da, stigavši do jednog sela baš kad je pao mrak, potpuno izgubim kompas. Teško mi je bilo da poverujem da je to isto ono selo u kom sam ne tako davno živeo i uspeo da steknem toliki uticaj.

Ništa mi nije izgledalo poznato, i beskrajno sam kružio vijugavim, slabo osvetljenim ulicama između skromnih kuća od kamena svojstvenih tom kraju. Često bi ulice postajale toliko uske da nisam mogao da prođem a da se torbom ili laktom ne očešem o ovaj ili onaj hrapavi zid. Svejedno sam gurao dalje, spoticao se po mraku, u nadi da ću izbiti na seoski trg – gde bih bar mogao da se orijentišem – ili pak da ću sresti nekog od seljana. Kad nakon izvesnog vremena ni u jednom ni u drugom nisam uspeo, stigao me je umor, pa sam procenio da će najbolje biti da nasumice odaberem neku kuću, pokušam na vrata, i da se nadam da će ih otvoriti neko ko me još pamti.

Zastao sam pred jednim posebno klimavim vratima, čija je gornja greda bila tako niska da bih morao maltene da počučnem kako bih kroz njih prošao. Oko rubova vrata probijala se mutna svetlost, a unutra sam čuo glasove i smeh. Pokucao sam jako kako bi me ukućani čuli sred graje razgovora. Ali baš tog trenutka neko je iza mene rekao: „Dobro veče.“

Osvrnuo sam se i ugledao mladu ženu od dvadesetak godina, odevenu u pocepane farmerke i odrpan džemper, kako stoji malo dalje u tami.

„Prošli ste malopre pored mene, a niste si ne osvrnuli“, rekla je, „iako sam vas oslovila.“

„Nisam valjda? Pa, izvini. Nisam hteo da budem neučtiv.“

„Vi ste Flečer, zar ne?“

„Da“, rekao sam, donekle polaskan.

„Vendi je odmah pomislila da ste to vi kad ste prošli pored naše kuće. Svi smo se veoma uzбудili. Pripadali ste tom društvu, zar ne? Sa Dejvidom Magisom i svima njima.“

„Da“, rekao sam, „ali teško da je Magis tu bio najznačajniji. Čudi me što si baš njega izabrala. Bilo je tu i drugih, daleko značajnijih figura.“ Istresao sam iz rukava nekoliko imena i zainteresovao se videvši da devojka na svako od njih klima glavom kao da joj je poznato. „Ali mora da je sve to bilo pre tvog vremena“, rekao sam. „Iznenađen sam što uopšte znaš za takve stvari.“

„Jeste bilo pre našeg vremena, ali svi smo eksperti za vaše društvo. Više znamo o svima vama nego većina starijih koji su tada bili prisutni. Vendi vas je odmah prepoznala samo na osnovu fotografija.“

„Pojma nisam imao da se vi mladi toliko zanimate za nas. Žao mi je što sam ranije samo prošao pored tebe. Ali, znaš, otkad sam ostario, pomalo sam dezorijentisan kad putujem.“

Iza onih vrata čuo sam odlomke bučnog razgovora. Ponovo sam pokucao, ovog puta već nestrpljivo, iako baš i nisam želeo da susret s devojkom privedem kraju.

Načas se zagledala u mene, pa rekla: „Svi ste vi iz tog doba takvi. Dolazio nam je Dejvid Magis pre nekoliko godina. Devedeset treće, ili možda devedeset četvrte. Bio je isti takav. Nekako rasejan. Sigurno vas to posle nekog vremena poremeti, ta stalna putovanja.“

„Dakle Magis je dolazio. Baš zanimljivo. Vidiš, on nije pripadao krugu zaista važnih figura. Ne smeš se zanositi takvom idejom. Uzgred, možda bi umela da mi kažeš ko živi u ovoj kući.“ Ponovo sam zalupao na vrata.

„Pitersonovi“, rekla je devojka. „Oni su stara kuća. Verovatno će vas se setiti.“

„Pitersonovi“, ponovio sam, ali ništa mi to ime nije značilo.

„Zašto ne dođete kod nas? Vendi je baš bila uzbuđena. Kao i svi mi ostali. Izuzetna je to prilika za nas, da uživo razgovaramo s nekim iz tog doba.“

„Veoma bih to voleo. Ali prvo ću ipak morati negde da se smestim. Pitersonovi, kažeš.“

Ponovo sam zalupao na vrata, ovog puta prilično ljutito. Konačno su se otvorila, prolivši toplotu i svetlost na ulicu. U dovratku je stajao neki starac. Pažljivo me je odmerio, zatim upitao: „Flečere, nije valjda?“

„Da, tek što sam stigao u selo. Već sam više dana na putu.“

Načas se zamislio nad time, zatim rekao: „Pa, najbolje da uđeš.“

Obreo sam se u skućenoj, neurednoj sobi punoj grubog drveta i olupanog nameštaja. Plamen iz cepanice u kaminu bio je jedini izvor svetlosti, pri kojoj sam uspeo da razaznam nekoliko pogurenih prilika kako sede po uglovima sobe. Starac me je odveo do stolice tik uz vatru s mrzovoljom koja je nagoveštavala da je baš iz nje maločas ustao. Nakon što sam seo, ustanovio sam da ne mogu lako da iskrenem glavu kako bih osmotrio ne samo svoje okruženje nego i ostale u sobi. Ali veoma mi je prijala toplina vatre, i na trenutak sam samo zurio u plamen, prepustivši se prijatnoj omamljenosti. Iza leđa sam čuo glasove, pitali su

da li sam dobro, jesam li izdaleka stigao, jesam li gladan, a ja sam odgovarao kako sam najbolje umeo, mada mi je bilo jasno da moji odgovori baš i nisu primereni. Naposljetku, pitanja su prestala, i doprlo mi je do svesti da moje prisustvo izaziva veliku nelagodu, ali toliko sam bio zahvalan zbog toplote i prilike za predah da nisam mnogo mario.

Ipak, pošto je tišina iza mene potrajala više minuta, rešio sam da se svojim domaćinima obratim malo uljudnije, pa sam se iskrenuo u stolici. I upravo tada, obuzeo me je snažan osećaj da mi je sve to odnekud poznato. Kuću sam odabrao sasvim nasumično, ali sad mi je sinulo da sam baš u njoj proveo svoje godine u tom selu. Pogled mi je odmah skrenuo ka najudaljenijem kutku – trenutno zavijenom u tamu – ka mestu koje je bilo *moj* kutak, gde je nekad stajao moj madrac i gde sam proveo mnoge prijatne sate prelistavajući knjige ili razgovarajući s nekim ko bi slučajno navratio. Za letnjih dana, prozori, a često i vrata, ostajali bi otvoreni kako bi svež povetarac pirkao kroz sobe. Kuća je u to vreme bila okružena otvorenim poljima i napolju bi se čuli glasovi mojih prijatelja koji su ležkarili u visokoj travi raspravljajući o poeziji ili filozofiji. Ti dragoceni fragmenti prošlosti vratili su mi se s takvom silinom da sam se jedva uzdržao da istog časa ne odem pravo do svog starog kutka.

Opet mi je neko nešto govorio, možda me još nešto pitao, ali jedva da sam i slušao. Ustavši, zaškiljio sam kroz senke ka svom kutku, i sad sam već mogao da razaznam uski krevet, prekriven starom zavesom, koji je zauzimao manje-više isti prostor kao i moj madrac nekada. Krevet je delovao krajnje privlačno, pa sam onom starcu smesta upao u reč.

„Gledajte“, rekao sam, „znam da je ovo pomalo drsko. Ali, znate, danas sam tako dug put prevalio. Zaista bih morao da prilegnem, da sklopim oči, makar i na par minuta. Posle toga, spreman sam da razgovaram koliko vam je volja.“

Primetio sam da se prilike u sobi nelagodno meškolje. Onda je novi glas rekao, prilično zlurado: „Pa dobro onda. Odremaj malo. Ne obaziri se na nas.“

Ali ja sam se već probijao kroz opšti nered ka svom kutku. Krevet je delovao vlažno, i opruge su poda mnomo zaškripale, ali čim sam se sklupčao okrenuvši leđa sobi počeli su da me sustižu svi oni dugi sati putovanja. Dok sam tonuo u san, čuo sam kako starac govori: „Flečer je to, nema sumnje. Bože, ala je ostario.“

Neki ženski glas je rekao: „Nećemo ga valjda pustiti da samo tako legne da spava? Možda će se prenuti tek za nekoliko sati pa ćemo onda i mi morati da sedimo budni.“

„Nek odspava bar jedan sat“, rekao je neko drugi. „Ako ne dođe sebi posle sat vremena, probudićemo ga.“

Baš u tom času, savladala me je puka iscrpljenost.

Nije to bio ni neprekidan ni lagodan san. Lebdeo sam između sna i jave, sve vreme svestan glasova u sobi iza svojih leđa. U jedan mah, razgovetno sam čuo reči neke žene: „Nije mi jasno kako sam mogla da podlegnem njegovim čarima. Sad izgleda kao poslednja vucibatina.“

U tom bezmalo usnulom stanju, nastojao sam da razlučim da li se te reči odnose na mene ili, možda, na Dejvida Magisa, ali ubrzo me je ponovo ophrvao san.

Kad sam se sledeći put probudio, soba je delovala i mračnije i hladnije. Glasovi su jednako mrmorili iza mene, ali nisam mogao da dokučim o čemu razgovaraju. Sad mi je bilo neprijatno što sam onako naprečac zaspao, pa sam još koji trenutak ostao nepomičan licem okrenut zidu. Ali mora da se po nečemu videlo da sam budan, jer utom je, izdvojivši se iz

opšteg razgovora, jedan ženski glas rekao: „Ah, gledajte, gledajte.“ Usledilo je sašaptavanje, a zatim sam čuo kako neko prilazi mom krevetu. Osetio sam nežan dodir ruke na ramenu, a kad sam podigao pogled, nada mnom je klečala neka žena. Još nisam bio dovoljno iskrenut u krevetu da bih mogao da vidim sobu, ali imao sam utisak da je osvetljavaju samo tinjave žeravice, pa se i ženino lice jedva naziralo u senci.

„E pa, Flečere“, rekla je. „Vreme je da nas dvoje porazgovaramo. Dugo sam čekala da se vratiš. Često sam pomišljala na tebe.“

Upinjao sam se da je jasnije vidim. Bila je negde u četrdesetim, a zapazio sam, i u polumraku, neku snenu tugu u njenim očima. Ali to lice u meni nije budilo čak ni maglovita sećanja.

„Žao mi je“, rekao sam. „Ja se vas ne sećam. Ali oprostite, molim vas, ako smo se nekad ranije sreli. U poslednje vreme lako gubim orijentaciju.“

„Flečere“, rekla je, „u vreme kad smo se nas dvoje poznavali, bila sam mlada i lepa. Ti si mi bio idol, i sve što si govorio meni je delovalo kao odgovor. I evo, sad si se vratio. Već godinama želim da ti kažem da si mi uništio život.“

„Niste pravedni. Dobro, u mnogo čemu sam grešio. Ali nikad nisam tvrdio da imam bilo kakve odgovore. Samo sam u ono vreme govorio da nam je dužnost, svima nama, da damo svoj doprinos debati. Toliko smo više znali o važnim pitanjima od ovdašnjeg običnog sveta. Da smo mi, takvi, tada oklevali, pravdajući se kako još ne znamo dovoljno, ko bi onda nešto i preduzimao? Ali nikad ja nisam tvrdio da imam odgovore. Ne, niste pravedni.“

„Flečere“, rekla je, a glas joj je bio čudno blag, „vodio si ljubav sa mnom, manje-više svaki put kad bih ti ušetala ovde u sobu. Svakakve smo divne i bezobrazne stvari radili, baš u ovom kutku. Čudno je i pomisliti koliko si me nekad fizički uzbuđivao. A sad si, evo, samo vreća prljavih dronjaka. Ali gledaj mene – još sam privlačna. Lice mi je malo izabrano, ali kad prolazim seoskim ulicama, nosim haljine koje sam posebno birala da bih istakla svoju figuru. Mnogi me muškarci i dalje žele. Dok ti, sad te nijedna žena ne bi pogledala. Obična vreća smrdljivih dronjaka i puti.“

„Ne mogu da vas se setim“, rekao sam. „A i nije mi ovih dana do seksa. Imam i prećih stvari o kojima moram da brinem. Ozbiljnijih stvari. Istina, tada sam u mnogo čemu grešio. Ali trudim se više od većine drugih da to ispravim. Vidite, još i sad putujem. Nikad nisam ni prestajao. Putujem i putujem pokušavajući da nadoknadim štetu koju sam možda nekad naneo. Više je to nego što bi se moglo reći za neke druge iz tog doba. Kladim se da Magis, na primer, ni izbliza nije toliko uradio na ispravljanju stvari.“

Sada me je žena gladila po kosi.

„Vidi samo na šta ličiš. Nekad sam ti ovo radila, provlačila ti prste kroz kosu. Vidi samo to leglo prljavštine. Sigurna sam da si zapatio gomilu parazita.“ Ali i dalje je lagano provlačila prste kroz te prljave čvorove. Nije u tome bilo ničega erotičnog, kako je ona možda želela. Naprotiv, njena milovanja delovala su materinski. Štaviše, načas je izgledalo kao da sam konačno dospelo do nekakve zaštitne čaure, i ponovo mi se prispavalo. Ali ona je na jednom zastala i žustro me pljesnula po čelu.

„Zašto nam se sad ne pridružiš? Već si se naspavao. Imaš mnogo toga da objasniš.“ S tim rečima je ustala i udaljila se.

Prvi put, iskrenuo sam telo dovoljno da mogu da osmotrim sobu. Video sam kako ta žena zaobilazi krtog na podu, zatim seda u stolicu za ljuljanje pored kamina. Mogao sam

da nazrem još tri prilike pogurene oko tinjave vatre. U jednoj sam prepoznao starca koji mi je otvorio vrata. Druge dve – koje su zajedno sedele na nečemu nalik na drveni kovčeg – delovale su kao žene otprilike istih godina kao i ta što mi se obratila.

Starac je primetio da sam se okrenuo, i odmah dao znak ostalima da ih posmatram. Potom su sve četvoro sedeli ukočeno, ne razgovarajući. Po njihovom držanju lepo se videlo da su naširoko raspravljali o meni dok sam spavao. U stvari, dok sam ih posmatrao, mogao sam manje-više da pogodim i kako je taj razgovor tekao. Jasno sam video, na primer, da su neko vreme brižno raspravljali o mladoj devojci koju sam napolju sreo, i o uticaju koji bih mogao imati na njene vršnjake.

„Svi su oni tako povodljivi“, verovatno bi rekao starac. „A čuo sam i kad ga je pozvala da ih poseti.“

Na šta bi, bez sumnje, jedna od onih žena na kovčegu odvrtila: „Ali on sada nikome ne može mnogo naškoditi. U naše vreme, sve nas je zaveo jer celo to njegovo društvo – svi su bili mladi i glamurozni. Ali danas, ako tu i tamo poneki od njih i zaluta ovamo, oronulog izgleda i sagoreo – pre bi to moglo da demistifikuje sve one priče o starim vremenima. U svakom slučaju, sada su i ti njegovi uveliko promenili stavove. Ni sami ne znaju u šta veruju.“

Na to bi starac odmahnuo glavom. „Video sam kako ga ta mlada devojka gleda. Dobro, sad nam tu izgleda kao šaka jada. Ali samo nek mu malo nahrane ego, nek mladi počnu da mu laskaju, nek vidi koliko žude da čuju njegove ideje, i posle ga više niko neće zaustaviti. Biće u dlaku isto kao nekad. Sve će ih navesti da rade za njegovu stvar. A i te mlade devojke, danas je tako malo toga u šta mogu da veruju. Čak i jedna ovakva smrdljiva skitnica mogla bi im dati nekakav cilj i svrhu.“

Njihov razgovor, za sve vreme dok sam ja spavao, nesumnjivo je tekao vrlo slično tome. Ali sada, dok sam ih posmatrao iz svog kutka, samo su sedeli i ćutali kao krivci, zureći u poslednje plamsaje vatre. Posle nekog vremena, digao sam se iz kreveta. Sve četvoro su, apsurdno, skretali poglede od mene. Sačekao sam koji trenutak, da vidim hoće li se neko od njih oglasiti. Na kraju sam rekao: „U redu, do malopre sam spavao, ali pogađam o čemu ste pričali. Pa, ako vas zanima, uradiću upravo to od čega strahujete. Idem iz ovih stopa u kuću tog mladog sveta. Reći ću im šta da učine sa svom onom energijom koju nose u sebi, sa svim onim snovima, s onom žarkom željom da postignu nešto od trajne dobrobiti na ovom svetu. A vi, samo vas gledam, kakva ste vi žalosna družina. Čučite ovde u kući, plašite se da bilo šta preduzmete, plašite se od mene, od Magisa, od svakoga iz onog doba. Plašite se da bilo šta učinite u velikom svetu, samo zato što smo jednom davno napravili nekoliko grešaka. Pa znate šta, ti mladi ljudi još nisu tako nisko pali, uprkos svoj toj letargiji koju im već godinama propovedate. Razgovaraću s njima. Za pola sata ću poništiti sve vaše kukavne doprinose.“

„Eto, vidite“, rekao je starac ostalima. „Znao sam da će ovako biti. Trebalo bi ga sprečiti, ali šta mi tu možemo?“

Probio sam se kroz nered u sobi, uzeo svoju torbu, pa krenuo u noć.

Devojka je i dalje stajala pred vratima kad sam izašao. Činilo se kao da me očekuje i, klimnuvši glavom, krenula je da me vodi.

Sipila je kiša i noć je bila tamna. Krivudali smo i vijugali uskim stazama između seoskih kuća. Pojedine kuće kraj kojih smo prošli izgledale su tako trošno i dotrajalo da sam imao

osećaj da bih svaku mogao spraviti sa zemljom kad bih se samo zatrčao na nju svom težinom.

Devojka je hodala nekoliko koraka ispred mene, povremeno se osvrćući da me pogleda preko ramena. U jedan mah je rekla: „Vendi će se toliko obradovati. Sigurna je bila da ste to vi kad ste ranije prošli. A dosad je sigurno shvatila da je bila u pravu, pošto sam se ovako dugo zadržala, pa je verovatno već okupila celo društvo. Sigurno nas svi tamo čekaju.”

„Jeste li i Magisa isto ovako dočekali?”

„O, da. Zaista smo bili uzbuđeni kad je došao.”

„Ne sumnjam da mu je to veoma prijalo. Uvek je sebi pridavao prevelik značaj.”

„Vendi kaže da je Magis bio jedan od zanimljivih, ali da ste vi bili, pa... značajni. Ona smatra da ste bili istinski značajni.”

Načas sam se zamislio nad time.

„Vidiš”, rekao sam. „O mnogim stvarima sam promenio mišljenje. Ako Vendi očekuje da ću govoriti sve ono što sam govorio pre toliko godina, pa, bojim se da će biti razočarana.”

Devojka kao da ovo nije ni čula, samo me je odlučno vodila dalje između grozdova seoskih kuća.

Nedugo potom, postao sam svestan da neko hoda na desetak koraka iza nas. U prvi mah, pomislio sam da je to samo neki seljanin izašao da prošetati te sam se uzdržao od osvrtnja. Ali onda je devojka zastala ispod jedne ulične svetiljke i pogledala iza nas. Tako sam i ja bio primoran da zastanem i osvrnem se. Ka nama je hodao sredovečan čovek u tamnom kaputu. Kad je prišao, pružio je ruku i rukovao se sa mnom, premda bez osmeha.

„Dakle”, rekao je, „stigao si.”

Tada sam shvatio da ga poznajem. Nismo se videli još otkad smo obojica imali deset godina. Zvao se Rodžer Baton, i bio je u mom razredu u školi koju sam dve godine pohađao u Kanadi pre nego što se moja porodica vratila u Englesku. Rodžer Baton i ja nismo bili naročito bliski, ali, pošto je on bio stidljiv dečak, a pri tom je takođe bio iz Engleske, neko vreme me je svuda pratio. Otad ga nisam video niti sam imao ikakve vesti od njega. Sada, osmotrivši ga pažljivo pod uličnom svetiljkom, ustanovio sam da ga godine nisu mazile. Bio je ćelav, rošavog i izbranog lica, a čitavom svojom pojavom odavao je utisak klonulosti od umora. Ipak, nije bilo sumnje da je to moj stari školski drug.

„Rodžere”, rekao sam, „upravo sam krenuo u posetu prijateljima ove mlade dame. Okupili su se tamo da me dočekaju. Inače bih odmah pošao da te potražim. Uostalom, imao sam to u vidu kao sledeći korak, makar noćas i ne stigao da se naspavam. Baš sam malopre pomislio: Koliko god bilo kasno kad se oprostim od tih mladih ljudi, posle ću otići da Rodžeru pokucam na vrata.”

„Ne sekiraj se”, rekao je Rodžer Baton kad smo svi nastavili da hodamo. „Znam koliko si zauzet. Ali trebalo bi da porazgovaramo. Da obnovimo priče o starim vremenima. Kad si me poslednji put video – u školi, to jest – pretpostavljam da i nisam bio neka marka. Ali, znaš, sve se to promenilo kad sam imao četrnaest, petnaest godina. I te kako sam očvrsnuo. Postao čak i liderski tip. Ali ti si mnogo pre toga napustio Kanadu. Oduvek se pitam šta bi se dogodilo da smo se upoznali sa petnaest godina. Sve bi među nama bilo sasvim drugačije, tvrdim ti.”

Kad je to rekao, preplavila me je bujica uspomena. U ono vreme, Rodžer Baton me je idolizovao, a ja sam ga zauzvrat bez prestanka zlostavljao. Međutim, postojao je između

nas neki čudan sporazum o tome da ga ja zlostavljam za njegovo dobro; da kad ga, bez najave, udarim u stomak na igralištu, ili kad, u prolazu hodnikom, krenem iz čista mira da mu zavrćem ruku na leđima dok ne zaplače, ja sve to činim kako bih mu pomogao da očvrsne. Shodno tome, glavna posledica takvih grubosti po naš odnos bilo je njegovo nepomućeno strahopoštovanje prema meni. Sve mi se to vratilo u sećanje dok sam slušao čoveka umornog izgleda koji je hodao pored mene.

„Naravno“, nastavio je Rodžer Baton, možda i pogađajući tok mojih misli, „da nisi onako postupao sa mnom, sasvim je moguće da se ni u petnaestoj ne bih promenio. U svakom slučaju, često se pitam kako bi sve to izgledalo da smo se sreli samo koju godinu kasnije. Tada zaista nisam bio za potcenjivanje.“

Ponovo smo hodali uskim krivudavim prolazima između kuća. Devojka je i dalje vodila, ali sad je hodala mnogo brže. Često bismo je tek namah ugledali kako ispred nas zamiče iza nekog ugla, i palo mi je na pamet da moramo biti na oprezu ako ne mislimo da je izgubimo.

„Ovih dana, naravno“, upravo je govorio Rodžer Baton, „malo sam se zapustio. Ali moram reći, stari moj, ti kao da si u mnogo gore stanju. U poređenju s tobom, ja sam sportski tip. Otvoreno govoreći, sada si, uistinu, tek prljava stara skitnica, zar ne? Ali vidiš, još dugo posle tvog odlaska, i dalje si mi bio idol. Da li bi Flečer uradio ovo? Šta bi Flečer pomislio kad bi me video da radim ono? O, da. Tek negde oko petnaeste, osvrnuo sam se na sve to i pročitao te. Bio sam tada veoma ljut, naravno. Čak i sada, desi se ponekad da o tome razmišljam. Osvrnem se unazad i pomislim: Pa, bio je teško đubre i ništarija. Imao je u tom uzrastu malo više telesne mase i mišića od mene, malo više samopouzdanja, i to je maksimalno koristio. Da, više je nego jasno, kad pogledamo unazad, kakvo si bio đubre i sitna duša. Ne tvrdim, naravno, da si i dalje takav. Svi se menjamo. Toliko sam voljan da ti priznam.“

„Već dugo ovde živiš?“, pitao sam, želeći da promenim temu.

„Ah, oko sedam godina. Ovde, naravno, svi mnogo pričaju o tebi. Ponekad im pomenem i naše veze iz mladih dana. 'Ali on se mene ne bi setio', uvek im kažem. 'Zašto bi se i sećao nekog tamo sitnog dečaka kojeg je nekad zlostavljao i držao na uzici?' Kako god bilo, ovdašnja omladina, oni ovih dana sve više i više pričaju o tebi. Dakako, oni koji te nikad nisu videli obično su i najskloniji da te idealizuju. Pretpostavljam da si došao da to naplatiš. Pa dobro, ne mogu reći da te krivim. Imaš pravo da pokušaš, i da možda povратиš malo samopoštovanja.“

Najednom smo se obreli pred otvorenim poljem, i obojica smo zastali. Osvrnuvši se, video sam da smo u hodu ostavili selo za sobom; poslednje kuće bile su prilično udaljene. Kao što sam se i pribojavao, mladu ženu smo izgubili; zapravo, shvatio sam da je već neko vreme nismo ni pratili.

Baš u tom času, iskočio je mesec, i video sam da stojimo na rubu nepreglednog travnatog polja – koje se pružalo, pretpostavljao sam, mnogo dalje nego što sam po mesečini mogao da vidim.

Rodžer Baton se okrenuo ka meni. Lice mu je na mesečini delovalo blago, gotovo srdačno.

„Kako god bilo“, rekao je, „vreme je za praštanje. Nemoj toliko da brineš. Kao što vidiš, određene stvari iz prošlosti na kraju ti se vrate. Pa opet, ne možemo snositi odgovornost za ono što smo radili dok smo bili veoma mladi.“

„U pravu si, nesumnjivo“, rekao sam. Onda sam se okrenuo i zagledao u mrak oko sebe. „Ali sad nisam siguran kuda bih dalje. Vidiš, neki mladi ljudi očekivali su me u svojoj kući.“

Dosad bi me već ugostili uz toplu vatru i vreli čaj. Pa i malo domaćih kolača, možda čak i dobar gulaš. A čim bih ušao, predvođen mladom damom koju smo do maločas pratili, svi bi zapljeskali. Bio bih okružen osmehnutim licima, izrazima obožavanja. Eto, sve me to negde očekuje. Samo što nisam siguran na koju stranu da krenem.”

Rodžer Baton je slegnuo ramenima. „Ne brini, lako ćeš tamo stići. Samo, da znaš, malo te je ta devojka zavarala ako si pomislio da do Vendine kuće možeš stići pešice. Previše je to daleko. Morao bi u stvari da uhvatiš autobus. Pa i onda, prilično je to dugo putovanje. Oko dva sata, rekao bih. Ali ne brini, pokazaću ti gde da nađeš autobus.”

S tim rečima, zaputio se natrag ka seoskim kućama. Dok sam ga pratio, bio sam svestan da je već veoma kasno i da moj družbenik jedva čeka da ode na spavanje. Ponovo smo nekoliko minuta vrludali između kuća, a onda nas je izveo na seoski trg. Toliko je, u stvari, bio mali i neugledan da se jedva i mogao nazvati trgom; sastojao se od komadića travnjaka pored usamljene ulične svetiljke. Po obodu kruga svetlosti moglo se nazreti nekoliko prodavnica, svih zatvorenih do sledećeg jutra. Vladala je gluva tišina i nikakvog znaka života nije bilo. Nad zemljom je lebdela laka izmaglica.

Rodžer Baton je zastao pre nego što smo stigli do travnjaka i pokazao prstom.

„Tamo“, rekao je. „Ako tamo stojiš, pojaviće se neki autobus. Kažem ti, putovanje nije kratko. Oko dva sata. Ali ne brini, siguran sam da će tvoji omladinci čekati. U današnje vreme imaju tako malo toga u šta bi verovali, znaš i sam.”

„Veoma je kasno“, rekao sam. „Siguran si da će se autobus pojaviti?”

„O, da. Naravno, možda ćeš morati da čekaš. Ali neki će se autobus na kraju pojaviti.”

Zatim me je dotakao po ramenu kao da me bodri. „Jasno, malo ćeš se osećati usamljeno dok tamo stojiš. Ali kad autobus stigne, brzo ćeš živnuti, veruj mi. O, da. Uvek je taj autobus čista radost. Biće jarko osvetljen, i uvek je pun veselih ljudi koji se smeju i zbijaju šale i pokazuju prstom kroz prozor. Čim se ukrcaš, osetićeš toplinu i prijatnost, a saputnici će čavrljati s tobom, možda će ti ponuditi i da nešto pojedesh ili popiješ. Biće možda i pevanja – to zavisi od vozača. Neki vozači to podržavaju, neki ne. Pa, Flečere, drago mi je što smo se sreli.”

Rukovali smo se, zatim se on okrenuo i otišao. Posmatrao sam kako iščezava u mraku između dveju kuća.

Prišao sam travnjaku i spustio torbu na zemlju ispod ulične svetiljke. Osluškiavao sam da čujem zvuk nekog vozila iz daljine, ali noć je bila potpuno tiha. Ipak, razgalio me je opis autobusa koji sam čuo od Rodžera Batona. Osim toga, razmišljao sam o prijemu koji me očekuje na kraju putovanja – o izrazima obožavanja na mladim licima – i osetio sam kako se negde duboko u meni budi klica optimizma.

*(S engleskog prevela **Arijana Božović**)*